

วินัยภิกษุสงฆ์กับการบรรลุธรรมในพุทธศาสนาเถรวาท

Monks' Vinaya and Enlightenment in Theravāda Buddhism

พระมหาวรณัฐธณัฏ ญาณกิตติ (ศรีขุ้ย)*

Phramaha Waruntorn Yanakitti (Srikhuy)

ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ประเทศไทย

Department of Philosophy and Religion, Faculty of Humanities, Kasetsart University, Thailand

Email: warantorn999@gmail.com

Received: November 20, 2023

Revised: March 22, 2024

Accepted: March 24, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความสำคัญของวินัยภิกษุสงฆ์ในฐานะเป็นเครื่องสนับสนุนการบรรลุธรรม โดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา ผลการศึกษาพบว่า วินัยภิกษุสงฆ์ คือ ข้อปฏิบัติของพระภิกษุ มี ๒ ประเภท ได้แก่ (๑) สิกขาบทในภิกขุปาฏิโมกข์ (๒) สิกขาบทนอกปาฏิโมกข์ พุทธศาสนามีหลักการว่า วินัยภิกษุสงฆ์เป็นปัจจัยให้เกิดศีล และศีลเป็นเบื้องต้นของกุศลธรรม พระภิกษุผู้ประสงค์จะบรรลุธรรม จะต้องรักษาพระวินัยอย่างเคร่งครัด เพราะการรักษาพระวินัยจะทำให้พระภิกษุกลายเป็นผู้มีศีล พระภิกษุผู้มีศีลย่อมสามารถพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและเจริญสมาธิและปัญญาให้เกิดขึ้นได้โดยง่ายและบรรลุธรรมในที่สุด

คำสำคัญ: วินัยภิกษุสงฆ์; การบรรลุธรรม; พุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

This academic article aims to analyze the significance of monks' Vinaya as a crucial element in achieving enlightenment by studying information from the Tripitaka, commentary and Sub-commentary. The study's findings reveal that the Monks' Vinaya serves as the code of conduct for monks, consisting of two types: (1) Discipline within the Patimokkha and (2) Discipline outside the Patimokkha. According to Buddhism, the Vinaya of monks is essential in establishing precepts, which serve as the foundation

* พระมหาวรณัฐธณัฏ ญาณกิตติ (ศรีขุ้ย) นิสิตปริญญาเอก Phramaha Waruntorn Yanakitti (Srikhuy), Ph.D. student.

for virtuous behavior. To attain enlightenment, monks must strictly adhere to this Vinaya. By doing so, they will cultivate virtuous qualities and be able to develop meditation and wisdom, ultimately leading to enlightenment.

Keywords: Monks' Vinaya; Enlightenment; Theravāda Buddhism

บทนำ

พุทธศาสนามีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่การบรรลุนิพพาน และคำสอนที่มีความสัมพันธ์กับนิพพานตามหลักการของพุทธศาสนา คือ หลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ผู้ที่ปรารถนาบรรลุนิพพานจะต้องปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาอย่างเคร่งครัด ดังนั้น เมื่อเราพิจารณาสภาพสังคมภิกษุสงฆ์ในครั้งพุทธกาลผ่านเรื่องราวในพระไตรปิฎกและอรรถกถา เราจะเห็นได้ว่า ภิกษุสงฆ์ในสมัยนั้นค่อนข้างจะจริงจังกับการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา ยกตัวอย่างเช่น พระโสณโกฬวิริยะ เมื่อครั้งเป็นฆราวาสได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า คิดว่า การอยู่ครองเรือนยากที่จะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์ได้ จึงเข้ามาบวชในพุทธศาสนา ท่านปรารถนาความเพียรอย่างแรงกล้า เติบจนกรมจนเท้าแตก สถานที่งกรรมของท่านเต็มไปด้วยเลือด พระพุทธเจ้าเมื่อทรงทราบเรื่องนี้ จึงเสด็จมาแสดงธรรมโปรดท่าน ท่านจึงได้ปรับความเพียรอย่างสมดุลงแล้วบรรลุเป็นพระอรหันต์ในที่สุด^๑ จะอย่างไรก็ตาม ในตติยอนาคตกถายสูตรพระพุทธเจ้าทรงทำนายภิกษุสงฆ์ไว้ว่า ในอนาคตกาล ภิกษุสงฆ์จักไม่เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา และจักไม่แนะนำให้กุลบุตรเจริญอริศีล อริจิต อริปัญญา ธรรมวินัยจะค่อยเลือนหายไปตามลำดับ^๒ กล่าวโดยสรุปก็คือว่า ภิกษุสงฆ์ในอนาคตจะไม่ให้ความสำคัญกับการอบรมไตรสิกขาเหมือนภิกษุสงฆ์ในครั้งพุทธกาล

พระพุทธศาสนานับตั้งแต่พระพุทธเจ้าตรัสรู้โพธิญาณจนถึงปัจจุบันมีอายุราว ๒,๖๐๐ ปี และเจริญรุ่งเรืองในประเทศต่าง ๆ อาทิ ไทย พม่า ศรีลังกา อย่างไรก็ดี เมื่อเรานำคำทำนายของพระพุทธเจ้าในตติยอนาคตกถายสูตรมาพิจารณาสภาพการณ์พระพุทธศาสนาในประเทศไทยปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าสภาพการณ์พระพุทธศาสนาเริ่มจะเป็นเหมือนอย่างที่พระพุทธเจ้าทำนายไว้ เพราะว่า พระภิกษุบางกลุ่มล่วงละเมิดสิกขาบทบางข้อเป็นอาชญา เช่น การประจบคฤหัสถ์ การขอบริจาคเรียไร การพูดคำหยาบเพื่อโจมตีนักการเมืองที่ตนไม่ชอบ^๓ ข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า พระภิกษุบางกลุ่มไม่ได้ตั้งใจรักษาสิกขาบทอย่างเคร่งครัด ส่วนสาเหตุการล่วงละเมิดสิกขาบทเกิดจากปัจจัย ๓ ประการ คือ

^๑ วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๔๓/๕-๘.

^๒ อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๗๙/๑๔๔-๑๔๖.

^๓ ปฐมพงษ์ โพธิ์ประสิทธิ์นันท์, “พระวินัยที่พระสงฆ์ไทยละเมิดกันเป็นอาชญา ในขณะนี้”, วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม): ๒๓๐.

(๑) การไม่รู้พระวินัย (๒) การไม่ปฏิบัติตามพระวินัย (๓) การตีความพระวินัยตามทรรศนะของตน^๕ จะอย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมีความเห็นว่า สาเหตุการล่วงละเมิดสิกขาบทอีกหนึ่งประการ คือ การยึดถือคำสอนว่าด้วยการรักษาเฉพาะใจเท่านั้นซึ่งแพร่กระจายอยู่ในกลุ่มชาวพุทธ^๖ รวมถึงภิกษุสงฆ์ คำสอนว่าด้วยการรักษาเฉพาะใจเท่านั้นมี ต้นตอมาจากนิทานธรรมบทเรื่องพระภิกษุณิรนามรูปหนึ่ง เรื่องราวมีอยู่ว่า พระภิกษุรูปหนึ่งได้ฟังคำสอนเกี่ยวกับพระวินัยจากพระอุปัชฌาย์และฟังคำสอนเกี่ยวกับพระอภิธรรมจากพระอาจารย์แล้วคิดว่า การบวชในพุทธศาสนาแทบจะทำให้ตนขยับเนื้อขยับตัวไม่ได้เลย (สำนวนบาลีใช้คำว่า สถานที่เป็นที่เหยียดมือเหยียดเท้าย่อมนไม่มี) ท่านจึงหมดความยินดีในการบวช เกียจคร้านกระทำการกิจสงฆ์ ร่างกายผอมบาง พระภิกษุสามเณรภายในวัดพบเห็นท่านจึงเรียนถามแล้วได้รับคำตอบว่า ท่านอยากลาสิกขา พระภิกษุสามเณรจึงนำเรื่องนี้ไปแจ้งพระอาจารย์และพระอุปัชฌาย์ และนำท่านไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงแนะนำให้พระภิกษุรูปนี้รักษาเฉพาะจิตของตนเพียงอย่างเดียว^๖

จากข้อความที่กล่าวเบื้องต้น ปรากฏอยู่ในอรรถกถาธรรมบท และ อรรถกถาธรรมบทที่ว่านี้เป็นคัมภีร์ที่นิยมมาศึกษาในสังคมไทยนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะถูกบรรจุไว้ในหลักสูตรบาลีสยามหลวงวิชาแปลมคธเป็นไทย ชั้นประโยค ๑-๒ ป.ธ. ๓ และ วิชาแปลไทยเป็นมคธ ชั้นประโยค ป.ธ. ๔ ป.ธ. ๕ ป.ธ. ๖ พระภิกษุบางรูปในปัจจุบันที่ได้ศึกษาอรรถกถาธรรมบท มักจะน่านิทานธรรมบทเรื่องภิกษุณิรนามนี้มาเป็นข้ออ้างในการไม่ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตามสิกขาบท ซึ่งมักจะกล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนให้รักษาเฉพาะจิตเท่านั้น แม้ปรากฏการณ์นี้จะไม่มีหลักฐานเชิงประจักษ์ยืนยันอย่างชัดเจน แต่เป็นที่ทราบกันดีในวงการคณะสงฆ์ ดังนั้น ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า การใช้นิทานธรรมบทเรื่องนี้เป็นข้ออ้าง ดูเหมือนจะไม่ถูกต้องเท่าใดนัก เพราะว่า นิทานธรรมเรื่องนี้เป็นเพียงพุทธวิธีการสอนพระภิกษุตามอัธยาศัยเท่านั้น ไม่ใช่หลักการทั่วไปที่ควรยึดถือปฏิบัติตาม อย่างไรก็ตาม หากมีพระภิกษุกล่าวอ้างว่าการรักษาสิกขาบทก่อให้เกิดความยุ่งยากต่อการปฏิบัติศาสนกิจ การรักษาจิตเพียงอย่างเดียวเท่านั้นน่าจะเพียงพอแล้วสำหรับความเป็นสมณะและก่อให้เกิดความสะดวกในการปฏิบัติศาสนกิจ ข้ออ้างนี้สามารถโต้แย้งได้ว่า การรักษาจิตตามที่ปรากฏในอารักขสูตร คือ การรักษาจิตไม่ให้ยินดี ยินร้าย ลุ่มหลง

^๕ พระมหาบุญส่ง สิริภทโท และพระมหาอดิเดช สติวโร, “แนวทางการป้องกันการล่วงละเมิดพระวินัยของภิกษุในสังคมไทย”, วารสารพุทธมัตถ์ ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวสุวิสิฐาราม, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๓): ๕.

^๖ มูลนิธิโพธิ์วัฒนา, “ศีล ๕ เหลือข้อเดียว”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.potiwanna.org/info/article/> [๒๖ กันยายน ๒๕๖๖].

^๖ ชู.ธ.อ. (ไทย) ๑/๓๖/๒๕๓-๒๕๔.

ในอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งโลกะ โทสะ โมหะ” ไม่ใช่การละเลยสิกขาบทแล้วบอกว่า ตนเองรักษาคือ เพราะว่าการรักษาคือที่ดีที่สุดจะต้องรักษาคือไม่ให้กระทำบาปอกุศลทางกาย วาจา ใจ รวมถึงรักษาคือ ไม่ให้ไปล่วงละเมิดสิกขาบทไปพร้อม ๆ กัน นอกจากนี้ปาฏิโมกข์สูตรได้อธิบายว่า ศีลเป็นเบื้องต้นแห่ง กุศลธรรมทั้งปวง” ซึ่งเราสามารถตีความได้ว่า กุศลระดับเบื้องต้นจนถึงระดับสูงสุด คือ นิพพาน ต้องอาศัย ศีลเป็นบาทฐาน ศีลจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยการปฏิบัติตามสิกขาบทหรือวินัยของภิกษุสงฆ์นั่นเอง ในทาง ตรงกันข้าม หากพระภิกษุไม่ให้ความสำคัญกับการรักษาสิกขาบท พระภิกษุย่อมไม่ใช่ ผู้มีศีลและหมดสิทธิ์ บรรลุธรรม เพราะเงื่อนไขของการบรรลุ คือ การปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาอย่างสมบูรณ์ ดังนั้น ในการ ศึกษาครั้งนี้ผู้เขียนจึงมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์วินัยภิกษุสงฆ์ในฐานะเป็นเครื่องสนับสนุนการบรรลุธรรม ดังจะได้กล่าวตามลำดับ

ความเป็นมาและความสำคัญของวินัยภิกษุสงฆ์

ความเป็นมาของวินัยภิกษุสงฆ์

วินัยภิกษุสงฆ์ เมื่อระบุถึงคำศัพท์ของมันจริง ๆ คือ คำว่า สิกขาบท ซึ่งหมายถึง ข้อปฏิบัติที่ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเพื่อเป็นหลักปฏิบัติให้กับพระภิกษุ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ (๑) สิกขาบท ในภิกษุปาฏิโมกข์มีจำนวน ๒๒๗ สิกขาบท ประกอบด้วย ปาราชิก ๔ สังฆาติเสส ๑๓ อนินย ๒ นิสสัคคิ-ปาจิตตีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ เสาขียวัตถ ๗๕ อธิกรณสมณะ ๗” ซึ่งสิกขาบทเหล่านี้ปรากฏ ในคัมภีร์ภิกษุวิภังค์ (๒) สิกขาบทนอกภิกษุปาฏิโมกข์ มีจำนวนนับไม่ถ้วน ซึ่งปรากฏในคัมภีร์มหาวรรค คัมภีร์จุลวรรค อย่างไรก็ตาม สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้แบ่งสิกขาบท ออกเป็น ๒ ประเภท คือ (๑) อาทิพรหมจริยกาสิกขา หมายถึง พระบัญญัติที่ทรงตั้งขึ้นเป็นพุทธอาณา (๒) อภิสมาจาร หมายถึงขนบธรรมเนียม^{๑๐}

ในช่วงแรก พระพุทธเจ้าเมื่อตรัสรู้ธรรมและประกาศพระศาสนาตามเมืองต่าง ๆ กลุ่มบุตรที่เข้ามา บวชเป็นพระภิกษุในพุทธศาสนา ล้วนมีความตั้งใจศึกษาปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธองค์อย่างเคร่งครัด อย่างไรก็ตาม พระสารีบุตรทราบบว่า การบัญญัติสิกขาบทจะทำให้พระพุทธศาสดารายอยู่ยืนนาน จึงได้ พูลขอให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท แต่พระพุทธองค์ทรงปฏิเสธโดยให้เหตุผลว่า อาสวักขณานิยธรรม

^๑ อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๗/๑๗๙.

^๒ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๑๒/๒๖๙.

^๓ กงชา.อ. (บาลี) -/๑-๔๕.

^{๑๐} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๔๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาริชาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๑.

(ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งกิเลสอาสวะ) ยังไม่ปรากฏในภิกษุสงฆ์ ภิกษุสงฆ์ยังประพฤติตนตามธรรมวินัยอยู่^{๑๑} นั้นหมายความว่า ในช่วงปฐมโพธิกาล พระพุทธเจ้าไม่ทรงเห็นตื้นเขินในการว่ากล่าวตักเตือนพระภิกษุเลย อย่างไรก็ดี พระเทพดิลก (ระแบบ จิตฺตฺวาณ) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ภิกษุสงฆ์ในยุคแรกโดยส่วนใหญ่แล้ว เป็น พระอริยบุคคล รู้สิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ พระพุทธเจ้าจึงไม่ได้บัญญัติสิกขาบทขึ้นมา^{๑๒} ต่อมา ในพรรษาที่ ๒๑ พระสุทินได้เสพเมถุนกับภรรยาเก่าของตน เหล่าเทวดาที่เห็นเหตุการณ์ครั้งนั้น ได้ป่าวประกาศว่า ภิกษุสงฆ์ไม่เคยมีเรื่องเศร้าหมองเช่นนี้ แต่พระสุทินกลับกระทำความเศร้าหมองให้กับภิกษุสงฆ์^{๑๓} พระพุทธเจ้าเมื่อทรงทราบเรื่องนี้ ทรงประชุมภิกษุสงฆ์ ทรงรับสั่งให้พระสุทินเข้าเฝ้า ทรงดำหนิการกระทำของพระสุทินว่าเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสม แล้วทรงบัญญัติเมถุนสิกขาบทเพื่อป้องกันไม่ให้พระภิกษุเสพเมถุนเหมือนพระสุทิน^{๑๔} และ เมื่อมีพระภิกษุใดประพฤติผิด พระพุทธเจ้าก็ทรงบัญญัติสิกขาบทขึ้นมาเพื่อป้องกันไม่ให้พระภิกษุกระทำความผิดซ้ำ สิกขาบทจึงมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตามการกระทำผิดของพระภิกษุ

เราจะสังเกตเห็นได้ว่า การบัญญัติสิกขาบททุกข้อ พระพุทธเจ้าจะทรงบัญญัติก็ต่อเมื่อมีพระภิกษุกระทำความผิดเท่านั้น หากไม่มีพระภิกษุกระทำความผิด พระพุทธองค์จะไม่ทรงบัญญัติสิกขาบทอย่างเด็ดขาด ซึ่งประเด็นนี้ อรรถกถาสมันตปาสาทิกาได้อธิบายว่า สาเหตุที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ล่วงหน้านั้น เพราะไม่ต้องการให้บุคคลอื่นตำหนิติเตียนว่า ภิกษุสงฆ์กระทำตามคำสอนของพระสมณโคดม ทำไม พระสมณโคดมกลับทรงบัญญัติสิกขาบทขึ้นมาเพื่อผูกมัดภิกษุสงฆ์เล่า และที่สำคัญภิกษุสงฆ์ต่างเข้ามาบวชด้วยความศรัทธา จะมีพระภิกษุรูปใดเสพเมถุน ขโมยทรัพย์สิน ชำนาญมนุษย์ หรืออวดอุตริมนุสสธรรมที่ไม่มีอยู่จริงเล่า^{๑๕} พร้อมกันนั้น อรรถกถาสมันตปาสาทิกาได้ยกอุปมาประกอบการอธิบายเพื่อให้เห็นภาพชัดเจนมากยิ่งขึ้นว่า เปรียบเหมือนหมอผู้ไม่ฉลาด เรียกบุรุษที่ไม่มีแผลฝีมาผ่าตัดแผลฝีแล้วเรียกเอาค่าผ่าตัดจากบุรุษนั้น เขาย่อมว่ากล่าวหม้อย่างแน่นอนว่า แผลฝีไม่ได้เกิดขึ้นในร่างกายของข้าพเจ้าเลย แต่ท่านกลับทำให้ข้าพเจ้าได้รับความเจ็บปวดแถมเสียเลือดไปด้วย ฉันทิ พระพุทธเจ้าก็ฉันทิ นั่น เมื่อภิกษุสงฆ์ไม่ได้กระทำความผิด แต่ทรงบัญญัติสิกขาบทล่วงหน้า ภิกษุสงฆ์จะพึงว่ากล่าวพระพุทธองค์ และสิกขาบทก็ไม่สามารถบังคับใช้งานได้จริง^{๑๖} คำอธิบายของอรรถกถาสมันตปาสาทิกานี้

^{๑๑} วิมหา. (ไทย) ๑/๒๑/๑๒-๑๓.

^{๑๒} พระเทพดิลก (ระแบบ จิตฺตฺวาณ), พระธรรมวินัย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาภูมิราชนวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๔๖.

^{๑๓} วิมหา. (ไทย) ๑/๓๖/๒๔-๒๕, วิมหา.อ. (ไทย) ๑/๓๖/๓๑๑-๓๑๔.

^{๑๔} วิมหา. (ไทย) ๑/๓๘-๓๙/๒๖-๒๗.

^{๑๕} วิมหา.อ. (ไทย) ๑/๒๑/๒๗๖-๒๗๗.

^{๑๖} วิมหา.อ. (ไทย) ๑/๒๑/๒๗๗.

ทำให้เราตีความได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงมี พระประสงค์จะให้สิกขาบทเป็นแบบแผนปฏิบัติเพื่อเป็นเครื่องมือสนับสนุนการบรรลุธรรม พระพุทธองค์จึงทรงหลีกเลี่ยงการบัญญัติสิกขาบทล่วงหน้า ข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับเรื่องสิกขาบท ซึ่งเราจะได้พิจารณากันต่อไป

ความสำคัญของวินัยภิกษุสงฆ์

สิกขาบทเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญอย่างยิ่ง เราจะสังเกตเห็นได้ในพระไตรปิฎกว่า เมื่อมีพระภิกษุล่วงละเมิดสิกขาบท พระพุทธองค์จะทรงตำหนิว่ากล่าวอย่างรุนแรงด้วยการใช้คำว่า โมฆบุรุษ หรือแสดงธรรมเพื่อให้พระภิกษุตระหนักว่า ตนเองเป็นพระภิกษุ เช่น กรณีที่พระภิกษุกลุ่มหนึ่งคิดว่า การตัดหญ้าเพียง ๑ ต้นเป็นโทษเล็กน้อย พระพุทธองค์เมื่อทรงทราบเรื่องนี้ ทรงตำหนิพระภิกษุกลุ่มนี้ แล้วตรัสสอนว่า ชีวิตพระภิกษุเปรียบเหมือนการจับหญ้าคา กล่าวคือ หญ้าคาที่บุคคลจับไม่ดี ย่อมบาดมือได้ฉับใด พระภิกษุที่ประพฤติดีเยี่ยมบังเกิดในนรกได้ ฉะนั้น^{๑๗} นอกจากนี้ พระพุทธเจ้าเมื่อจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ทรงตั้งพระธรรมวินัยให้เป็นพระศาสดาแทนพระองค์^{๑๘} ฉะนั้น การที่พระพุทธองค์ทรงตำหนิพระภิกษุที่ได้ตัดหญ้าและทรงแต่งตั้งพระธรรมวินัยเป็นพระศาสดา ทำให้เรามองเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญอย่างมากกับเรื่องสิกขาบท

ส่วนเหตุผลและความจำเป็นที่พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับเรื่องการรักษาสิกขาบท เนื่องด้วยสิกขาบทมีความสัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกับการบรรลุธรรม หมายความว่า การที่พระภิกษุจะมีปัญญาในการทำลายกิเลส จะต้องมีสีลเป็นบาทฐาน^{๑๙} พระภิกษุจะมีศีลได้นั้นต้องปฏิบัติตามสิกขาบททุกข้อ เพราะว่าการปฏิบัติตามสิกขาบทเป็นปัจจัยให้ศีลเกิด หากไม่ปฏิบัติตามสิกขาบทหรือล่วงละเมิดสิกขาบท ศีลก็จะไม่เกิด^{๒๐} สมบัติปัญญาก็จะไม่เกิดขึ้นเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ สีสัมปทาสูตรได้อธิบายว่า ความถึงพร้อมแห่งศีลเป็นบุญนิมิตแห่งการเกิดขึ้นอริยมรรค ๘^{๒๑} หมายความว่า อริยมรรคจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยศีลเป็นบาทฐาน ซึ่งศีลจะเกิดขึ้นได้นั้นต้องอาศัยการปฏิบัติตามสิกขาบทดังที่ได้กล่าวมาแล้ว มาถึงตรงนี้ เราได้เห็นแล้วว่า สิกขาบทมีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะมีความสัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกับการบรรลุธรรมในทางกลับกัน หากพระภิกษุไม่ปฏิบัติตามสิกขาบท โทษของการล่วงละเมิดสิกขาบทจะเป็นเครื่องขวางกั้นการบรรลุธรรม ซึ่งเราจะพิจารณาประเด็นนี้ต่อไป

^{๑๗} ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๓๑๑/๔๔๑.

^{๑๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๑๙} ที.สี. (ไทย) ๙/๓๑๗/๑๒๒.

^{๒๐} ดูรายละเอียดได้ใน สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต), วินัย เรื่องใหญ่กว่าที่คิด, พิมพ์ครั้งที่ ๒๘, (ม.ป.ท.ม, ม.ป.พ., ๒๕๖๖), หน้า ๑๐-๑๑.

^{๒๑} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๗/๔๖.

อาณาวิติกมณัฏฐายิกรรมในฐานะเป็นเครื่องขวางกั้นการบรรลุลหรรณ

อาบัติในพระวินัย

อาบัติ ตามคำนิยามของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส หมายถึง กิริยาที่ล่วงละเมิดพระบัญญัติและมีโทษที่ผู้ล่วงละเมิดจะได้รับ^{๒๒} แต่ในทัศนะของผู้เขียน อาบัติ หมายถึง โทษที่เกิดจากการล่วงละเมิดสิกขาบท เหตุผลที่นิยามเช่นนี้ เพราะอาบัติเป็นปัจจัยทำให้จิตใจของพระภิกษุเศร้าหมอง และเป็นปัจจัยทำให้พระภิกษุผู้ต้องอาบัติเกิดในอบายภูมิได้^{๒๓} อาบัตินั้นเมื่อจำแนกโดยโทษมี ๒ อย่าง ได้แก่ (๑) โลกวัชชะ คือ อาบัติที่ต้องด้วยอกุศลจิตเท่านั้น (๒) ปณณัตตวัชชะ คือ อาบัติที่ต้องด้วยกุศลจิตหรืออกุศลจิตก็ได้^{๒๔} แต่เมื่อจำแนกโดยประเภท มี ๗ ประเภท^{๒๕} ได้แก่ (๑) อาบัติปาราชิก คือ อาบัติที่ทำให้พระภิกษุเคลื่อนจากพระสัทธรรม ไม่มีสิทธิ์อยู่ร่วมกับสงฆ์ (๒) อาบัติสังฆาติเสส คือ อาบัติที่ทำให้พระภิกษุจะต้องประพฤติวิญญานวิธี (๓) อาบัติถุลลัจจัย คือ อาบัติที่ทำให้พระภิกษุจะต้องเปิดเผยความผิดในสำนักของภิกษุหนึ่งรูป (๔) อาบัติปาจิตตีย์ คือ อาบัติที่ทำให้พระภิกษุพลาดจากกุศลธรรม (๕) อาบัติปาฏิเทสนียะ คือ อาบัติที่น่าติเตียน (๖) อาบัติทุกกฏ คือ อาบัติที่เกิดจากการกระทำที่ผิดพลาด (๗) อาบัติพุทฺทสาสิต คือ อาบัติที่เกิดจากการพูดไม่ดี^{๒๖}

ส่วนอาการของการต้องอาบัติมี ๖ อาการ ได้แก่ (๑) การต้องด้วยความไม่ละอาย เช่น พระภิกษุรู้สิ่งที่ควรทำแต่ก็ยังขึ้นกระทำความผิด (๒) การต้องด้วยความไม่รู้ เช่น พระภิกษุไม่รู้พระวินัย จึงพลาดกระทำการที่ไม่ควรทำ (๓) การต้องด้วยความสงสัยแล้วขึ้นทำ เช่น พระภิกษุกระทำการบางอย่างทั้ง ๆ ที่ตนเองมีความสงสัยว่า เหมาะสมหรือไม่อย่างไร (๔) การต้องด้วยความสำคัญในสิ่งที่ไม่สมควรว่าสมควร เช่น พระภิกษุฉันเนื้อหมีด้วยความเข้าใจว่า เป็นเนื้อสุกร หรือ ฉันอาหารในเวลาวิกาลด้วยความสำคัญว่า ยังไม่ใช่เวลาวิกาล (๕) การต้องด้วยความสำคัญในสิ่งที่สมควรว่าไม่สมควร เช่น พระภิกษุฉันเนื้อสุกรด้วยความสำคัญว่าเป็นเนื้อหมี หรือ ฉันอาหารในเวลาวิกาลด้วยความสำคัญว่าเป็นเวลาวิกาล (๖) การต้องด้วยความหลงลืมสติ เช่น พระภิกษุหลงลืมสติ อยู่ปราศจากไตรจีวรเกิน ๑ ราตรี^{๒๗} การต้องอาบัติเป็นผลสืบเนื่องมาจากการล่วงละเมิดสิกขาบท หมายความว่า การล่วงละเมิดสิกขาบทเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดการต้องอาบัติ ตัวอย่างเช่น พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเมถุนสิกขาบทห้ามพระภิกษุเสพเมถุนธรรม ภิกษุใดเสพเมถุนโดยที่สุดแม้กับสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาราชิก

^{๒๒} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๔๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑.

^{๒๓} สารตถ.ฎีกา. (บาลี) ๓/๒๒๗/๔๕๓.

^{๒๔} กงขา.อ. (บาลี) -/-/๑๓๗.

^{๒๕} วิ.ป. (ไทย) ๘/๒๗๑/๓๖๒.

^{๒๖} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๙/๕๑๕-๕๑๗.

^{๒๗} กงขา.อ. (บาลี) -/-/๑๒๓-๑๒๔.

อาบัติในฐานะเป็นเครื่องขวางกั้นการบรรลุลหกรรม

ครั้งพุทธกาล พระภิกษุรูปหนึ่งชื่อว่าอริกฐะมีความเห็นผิดว่า อังตรายิกธรรมไม่สามารถทำลายต่อบุคคลผู้ช้องเสพได้จริง แต่พระพุทธเจ้าทรงยืนยันว่า อังตรายิกธรรมสามารถทำอังตรายแก่บุคคลผู้ช้องเสพได้จริง^{๒๘} อังตรายิกธรรมดังกล่าวนี้มีรูปวิเคราะห์ภาษาบาลีว่า สคฺคโมกฺขานํ อนฺตรายํ กโรณฺตีติ อนฺตรายิกา (ธมฺมา) แปลว่า ธรรมเหล่าใดย่อมกระทำอังตรายต่อสวรรค์และพระนิพพาน เหตุอันนั้น ธรรมเหล่านั้นชื่อว่าอังตรายิกธรรม^{๒๙} อรรถกถาปัญจสุทธานิธิบายว่า อังตรายิกธรรม มี ๕ ประการ ได้แก่ (๑) กัมมันตอังตรายิกธรรม คือ อนันตริยกรรม ๕ ประการ ประกอบด้วย การฆ่ามารดา ฆ่าบิดา ฆ่าพระอรหันต์ ทำโลหิตุปบาท และทำสังฆเภท (๒) กิเลสอังตรายิกธรรม คือ นิยตมิจฉาทิฎฐิ ๓ อย่าง ประกอบด้วย อภิชฌาทิฎฐิ อเหตุกทิฎฐิ และนัตถิกทิฎฐิ (๓) วิปากันตอังตรายิกธรรม คือ ปฏิสนธิจิตตูปบาทของบัณฑิตและกัณฐกวิจิกขณ และอุกโต พญานก (๔) อุปวาทันตอังตรายิกธรรม คือ การว่าร้ายพระอริยบุคคล (๕) อาณาวีตีกมมันตอังตรายิกธรรม คือ การต้องอาบัติ ๗ กอง ประกอบด้วย ปาราชิก สังฆาทิเสส ภูตลักขณปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ ทุพภาสิต^{๓๐}

จะเห็นได้ว่า การต้องอาบัติเป็นหนึ่งในอังตรายิกธรรม ๕ ประการซึ่งสามารถขวางกั้นการบรรลุลหกรรมและการบังเกิดในสวรรค์ของพระภิกษุได้ ด้วยเหตุนี้ สมเด็จพระวันรัตน์ (แดง สีลวฑฺฒน-มหาเถร) จึงได้ให้คำแนะนำแก่ภิกษุสงฆ์ไว้ว่า พระภิกษุเมื่อต้องอาบัติแล้วจะต้องกระทำความผิดอาบัติ เพราะเป็นหนทางที่ทำให้เกิดในสวรรค์และบรรลุนิพพานได้เร็วพลัน^{๓๑} ดังนั้น การที่พระภิกษุต้องอาบัติไม่ได้หมายความว่า พระภิกษุจะหมดสิทธิ์บรรลุลหกรรม พระภิกษุเพียงแสดงอาบัตินิธิอย่างถูกวิธี เช่น หากต้องอาบัติปาราชิก ต้องลาสิกขา หากต้องอาบัติสังฆาทิเสส ต้องประพตฺวิญญูฐานวิธี หากต้องอาบัติ ภูตลักขณปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ ทุพภาสิต ต้องแสดงอาบัติต่อหน้าพระภิกษุด้วยกัน เมื่อทำเช่นนี้ พระภิกษุย่อมหลุดพ้นจากอาบัติ^{๓๒} และมีสิทธิบรรลุลหกรรมได้เหมือนเดิม ดังข้อความในปฐมสิกขาสูตร ดังนี้

ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีปกติทำศีลให้บริบูรณ์ มีปกติทำสมาธิพอประมาณ มีปกติทำปัญญาพอประมาณ ภิกษุนั้นล่วงละเมิดสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง ออกจากอาบัติบ้าง ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะในการต้องอาบัติ และการออกจากอาบัติเล็กน้อยนี้ เราไม่กล่าวความเป็นคนไม่เหมาะสม (แก่มรรคผล) ไว้ แต่สิกขาบทเหล่าใดเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ สมควรแก่พรหมจรรย์ ภิกษุนั้นมีศีลประจำตัวและมีศีลมั่นคงใน

^{๒๘} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๓๖/๒๔๙.

^{๒๙} วิ.มหา.อ. (บาลี) ๒/๔๑๗/๔๑๘.

^{๓๐} ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒๓๔/๑๓.

^{๓๑} สมเด็จพระวันรัตน์ (แดง สีลวฑฺฒนมหาเถร), ศีลของพระและสมณวิสัย, (ม.ป.ท.,ม.ป.พ.), หน้า ๓.

^{๓๒} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๔๑๗/๕๑๐.

สิกขาบทเหล่านั้น ศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย เพราะสังโยชนประการสิ้นไป เธอจึงเป็นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิ^{๓๓}

เมื่อเราพิจารณาพระพุทธรูปข้านั้น จะเห็นได้ว่า มีสิกขาบทบางข้อที่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ซึ่งอังคุตตรนิกายฎีกาได้อธิบายว่า ปาราชิกสิกขาบท ๔ ข้อเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์^{๓๔} นั้นหมายความว่า พระภิกษุที่ล่วงละเมิดปาราชิกสิกขาบทข้อใดข้อหนึ่ง ย่อมต้องอาบัติปาราชิกและหมดสิทธิ์บรรลุลุทธิธรรมจะอย่างไรก็ตาม หากพระภิกษุที่ต้องอาบัติปาราชิกเกิดมโนธรรมสำนึกผิด ลาสิกขาไปเป็นสามเณรหรืออุบาสก เขาย่อมมีสิทธิ์บรรลุลุทธิธรรมได้เหมือนเดิม ดังกรณีตัวอย่างภิกษุ ๖๐ ในครั้งพุทธกาลต้องอาบัติปาราชิกแล้ว แต่ไม่ได้ลาสิกขา ต่อมา ท่านเหล่านั้นได้ฟังอัคคิขันธโปมสูตรจากพระพุทธเจ้า จึงเกิดความสดสังเวชใจแล้ว ลาสิกขา บางคนบวชเป็นสามเณร บางคนเป็นอุบาสกรักษาสิกขาบท ๕ ข้อ ภายหลังท่านเหล่านั้นได้บรรลุลุทธิธรรมเป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี หรือพระอนาคามี^{๓๕} ดังนั้น การไม่ต้องอาบัติหรือการกระทำคืนอาบัติเป็นเรื่องที่พระภิกษุควรให้ความสำคัญเพราะเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นต่อการบรรลุลุทธิธรรม ส่วนการบรรลุลุทธิธรรมมีความเกี่ยวข้องกับการไม่ต้องอาบัติอย่างไรวินัย เราจะได้พิจารณากันต่อไป

วินัยภิกษุสงฆ์กับการบรรลุลุทธิธรรม

การบรรลุลุทธิธรรม

การบรรลุลุทธิธรรม เมื่อนิยามตามกรอบอริยสัจ จะหมายถึง การปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘ จนถึงความสิ้นไปแห่งความทุกข์หรือบรรลุนิพพานนั่นเอง^{๓๖} การให้ความหมายเช่นนี้เป็นการให้ภาพกว้าง ๆ เกี่ยวกับการบรรลุลุทธิธรรมในพระพุทธศาสนา เมื่อใครพบเห็นความหมายนี้ จะเข้าใจได้ทันทีว่า การบรรลุลุทธิธรรมจะต้องหมายถึง การบรรลุเป็นพระอรหันต์อย่างแน่นอน อย่างไรก็ตาม หากเรานิยามตามกรอบของสังโยชน ๑๐ การบรรลุลุทธิธรรม จะหมายถึง การปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘ เพื่อละสังโยชนแต่ละข้อไปตามลำดับ ผู้เขียนมีความเห็นว่า ความหมายหลังนี้สื่อความหมายได้ครอบคลุมกว่าความหมายแรก เพราะสื่อถึงพระอริยบุคคล ๔ จำพวกในพระพุทธศาสนา และการบรรลุลุทธิธรรมที่ว่ำนี้นี้ก็แบ่งออกเป็น ๔ ระดับ ตามประเภทของพระอริยบุคคล ได้แก่ (๑) การบรรลุลุทธิธรรมระดับโสดาบัน คือ การละสักกายทิฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาสได้อย่างเด็ดขาด (๒) การบรรลุลุทธิธรรมระดับสกทาคามี คือ การบรรเทาโรค โทสะ โมหะได้เบาบาง (๓) การบรรลุลุทธิธรรมระดับอนาคามี คือ การละกามโรค และปฏิฆะได้อย่างเด็ดขาด (๔) การบรรลุลุทธิธรรมระดับอรหันต์ คือ การละ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และอวิชชาได้อย่างเด็ดขาด^{๓๗}

^{๓๓} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๓.

^{๓๔} อัง.ติก.ฎีกา. (บาลี) ๒/๘๗/๒๓๔.

^{๓๕} มงคลัตถทีปนี (ไทย) ๑/๑๕๖/๑๘๔-๑๘๕.

^{๓๖} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๑/๕๙๓.

^{๓๗} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๘๘/๑๓๔-๑๓๕.

การจะบรรลุธรรมได้นั้น จะต้องปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่ (๑) สัมมาทิฐิ คือ การรู้แจ้งในทุกข์ สาเหตุของการเกิดทุกข์ การดับทุกข์ และข้อปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ (๒) สัมมาสังกัปปะ คือ ความตั้งใจที่จะไม่อาฆาตมาดร้ายเบียดเบียนบุคคลอื่น (๓) สัมมาวาจา คือ การพูดเฉพาะความจริง พูดเชิงสร้างสรรค์ พูดเฉพาะเรื่องที่มีประโยชน์ และใช้ภาษาอย่างสุภาพ (๔) สัมมากัมมันตะ คือ การไม่ทำร้ายเบียดเบียนสัตว์ ไม่ลักขโมยทรัพย์สินของบุคคลอื่น และละเว้นจากพฤติกรรมที่เป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ (๕) สัมมาอาชีวะ คือ การประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต (๖) สัมมาวายามะ คือ การเพียรพยายามละอกุศลและเจริญกุศลให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป (๗) สัมมาสติ คือ การเจริญสติปัฏฐาน ๔ มีกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นต้น (๘) สัมมาสมาธิ คือ การปฏิบัติสมถกรรมฐานจนบรรลุฌาน ๔ มีปฐมฌาน เป็นต้น^{๓๘} อริยมรรคมีองค์ ๘ ข้างต้น ท่านสงเคราะห์ลงในไตรสิกขา กล่าวคือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สงเคราะห์ลงในศีลสิกขา สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สงเคราะห์ลงในสมาธิสิกขา สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สงเคราะห์ลงในปัญญาสิกขา^{๓๙} กล่าวโดยสรุปก็คือว่า การจะบรรลุธรรมได้นั้น จะต้องปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญานั้นเอง อย่างที่ผู้เขียนได้เสนอไว้ในบทนำว่า วินัยสงฆ์มีความสำคัญต่อการบรรลุธรรม เพราะการรักษาวินัยภิกษุสงฆ์หรือสิกขาบทเป็นปัจจัยให้เกิดศีล ซึ่งเราจะได้พิจารณากันต่อไป

วินัยภิกษุสงฆ์ในฐานะเป็นเครื่องสนับสนุนการบรรลุธรรม

คัมภีร์ปาวีรวรรได้กล่าวถึงวินัยภิกษุสงฆ์ในฐานะเป็นเครื่องสนับสนุนการบรรลุธรรมไว้ว่า

วินัยเพื่อประโยชน์แก่ความสำรวม

ความสำรวมเพื่อประโยชน์แก่ความไม่เดือดร้อน

ความไม่เดือดร้อนเพื่อประโยชน์แก่ความปราโมทย์

ความปราโมทย์เพื่อประโยชน์แก่ปิติ

ปิติเพื่อประโยชน์แก่ปีติ

ปีติเพื่อประโยชน์แก่ความสุข

ความสุขเพื่อประโยชน์แก่สมาธิ

สมาธิเพื่อประโยชน์แก่การเห็นแจ้งตามความจริง

การเห็นแจ้งตามเป็นจริงเพื่อประโยชน์แก่ความเบื่อหน่าย

ความเบื่อหน่ายเพื่อประโยชน์แก่ความคลายกำหนด

ความคลายกำหนดเพื่อประโยชน์แก่วิมุตติ

^{๓๘} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๘/๑๐-๑๓.

^{๓๙} พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธปาหังจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (จันทบุรี: ม.ป.พ., ๒๕๖๒), หน้า ๘๕๕.

วิมุตติเพื่อประโยชน์แก่วิมุตติญาณทัสสนะ

วิมุตติญาณทัสสนะเพื่อประโยชน์แก่อนุปาทาปรินิพพาน^{๔๐}

จะเห็นได้ว่า วินัยบัญญัติหรือสิกขาบทเป็นจุดตั้งต้นหรือเป็นปัจจัยแก่การบรรลุลหกรรม และหลักการข้างต้นนี้สะท้อนให้เห็นว่า การรักษาสิกขาบทหรือการปฏิบัติตามสิกขาบทอย่างเคร่งครัดเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างมากเพราะเป็นบันไดขั้นแรกของการบรรลุลหกรรมในพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม อาจมีคำถามว่า สันตติมหาอำมาตย์ประพตติผิตสิกขาบทข้อที่ ๕ คือ การดื่มสุรา เมาตลอด ๗ วัน ไฉนถึงสามารถบรรลุเป็นพระอรหันต์ได้^{๔๑} อรรถกถาสมุณฺณควลาลินีได้ตอบคำถามนี้ไว้ว่า บุคคลที่ไม่สำรวมศีล แต่สามารถรู้แจ้งพระคามี ๔ บาทได้อย่างฉับพลัน เขาย่อมสามารถใช้ปัญญาชำระศีลแล้วบรรลุเป็นพระอรหันต์พร้อมกับปฏิสัมภิทา ๔ ได้เหมือนสันตติมหาอำมาตย์นั่นเอง^{๔๒} กล่าวโดยสรุปก็คือว่า อรรถกถาสมุณฺณควลาลินีประสงค์จะชี้แจงว่า ปัญญาเป็นเครื่องชำระศีลให้บริสุทธิ์นั่นเอง จะอย่างไรก็ตาม ตามทัศนะของผู้เขียน เราไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยกับคำอธิบายของอรรถกถาสมุณฺณควลาลินี เพราะดูเหมือนจะขัดแย้งกับหลักการของความอัศจรรย์แห่งพระธรรมวินัยข้อที่ ๑ ซึ่งมีใจความว่า พระธรรมวินัยนี้มีการศึกษา การบำเพ็ญ การปฏิบัติไปตามลำดับ ไม่ใช่ก้าวกระโดดหรือข้ามขั้นไปบรรลุหรือหลุดผลเลย^{๔๓} เพราะถ้าเรายอมรับว่า ปัญญาเป็นเครื่องชำระศีลให้บริสุทธิ์ได้ตามที่อรรถกถาสมุณฺณควลาลินีอธิบาย คำถามที่ตามมาก็คือว่า ทำไมพระพุทธเจ้าทรงกวาดขันให้พระภิกษุรักษาพระวินัยเล่า ทำไม พระพุทธเจ้าถึงไม่แสดงธรรมให้พระภิกษุ มีปัญญาเฉลียวฉลาด แล้วรับสั่งให้พระภิกษุใช้ปัญญาชำระศีลเพื่อบรรลุลหกรรมเล่า คำถามนี้อาจจะส่งผลกระทบต่อระบบคำสอนในพุทธศาสนาในภาพรวมได้ ดังนั้น ตามทัศนะของผู้เขียน การยอมรับหลักการว่าการรักษาพระวินัยอย่างเคร่งครัดเป็นเครื่องสนับสนุนการบรรลุลหกรรม จึงเข้ากันได้ดีกับหลักการในพุทธศาสนา เพราะพระพุทธเจ้าทรงสอนให้พระภิกษุเจริญศีล สมาธิ ปัญญาตามลำดับ

นอกจากนี้ เราจะเห็นได้ว่า ในช่วงทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ภิกษุสงฆ์มีพระมหากัสสปะเป็นประธานจำนวน ๕๐๐ รูป ได้ปรึกษากันว่า พวกเราจะสังคายนาพระธรรมหรือจะสังคายนาพระวินัยก่อน ภิกษุสงฆ์มีมติเอกฉันท์ว่า ควรสังคายนาพระวินัยก่อน เพราะพระวินัยเป็นอายุของพระพุทธศาสนา^{๔๔} เหตุผลของภิกษุสงฆ์นี้ชี้ให้เห็นได้ว่า ภิกษุสงฆ์ตระหนักถึงความสำคัญของพระวินัยเป็นอย่างยิ่ง ต่อมา เมื่อภิกษุสงฆ์สังคายนา พระธรรมวินัยเสร็จ พระอานนทได้แจ้งในที่ประชุมว่า พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ถอนสิกขาบทเล็กน้อยได้ หากสงฆ์ปรารถนาจะถอน ภิกษุสงฆ์จึงถามพระอานนทว่า สิกขาบทใดบ้างเป็นสิกขาบท

^{๔๐} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๖๖/๕๕๒. สารตถ.ฎีกา. (บาลี) ๑/-/๒๔๐-๒๔๑.

^{๔๑} พุ.ธ. (ไทย) ๒/๑๔๒/๗๕-๗๗.

^{๔๒} ที.ม.อ. (ไทย) ๑/๓๑๗/๓๘๔.

^{๔๓} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๘๕/๒๘๒.

^{๔๔} วิ.ม.อ. (ไทย) ๑/-/๑๗.

เล็กน้อย พระอานนทตอบว่า กระผมไม่ได้ทูลถามพระพุทธองค์ ที่นั่น บรรดาภิกษุสงฆ์จำนวน ๕๐๐ รูป จึงได้ร่วมกันอภิปรายเพื่อหาข้อสรุปว่า สิกขาบทใดเป็นสิกขาบทเล็กน้อย ซึ่งแต่ละรูปต่างก็ตอบไปตามความคิดเห็นของตนเอง ท้ายที่สุด ภิกษุสงฆ์ในที่ประชุมมีมติเห็นชอบที่จะไม่ถอนสิกขาบทเล็กน้อยตามพระบรมพุทธานุญาต^{๔๕} เราจะเห็นได้ว่า ภิกษุสงฆ์ในที่ประชุมสังคายนาครั้งที่ ๑ มีโอกาสที่จะถอนสิกขาบทเล็กน้อยหากท่านประสงค์ แต่ท่านกลับเห็นความสำคัญของสิกขาบททุกข้อที่ทรงบัญญัติไว้ เพราะท่านรู้เต็มอกว่า สิกขาบทมีความสำคัญต่อการบรรลุธรรม ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่า ในมิลินทปัญหา พระนาคเสนได้อธิบายขุททกขุททกปัญหา (ปัญหาว่าด้วยสิกขาบทเล็กน้อย) ไว้ว่า ภิกษุสงฆ์มุ่งรักษาสิกขาบทตามที่บัญญัติไว้อย่างเคร่งครัดเพราะต้องการพ้นจากความทุกข์ โฉน จะเพิกถอนสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้แล้วตามปกติเล่า^{๔๖}

สรุป

จากที่กล่าวมาทั้งหมด ชี้ให้เห็นได้ว่า วินัยภิกษุสงฆ์หรือสิกขาบทมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของภิกษุสงฆ์ เพราะเป็นเครื่องสนับสนุนการบรรลุธรรม และแนวคิดที่ว่า การรักษาเฉพาะใจเท่านั้นโดยไม่ต้องรักษา พระวินัยอย่างเคร่งครัด นับว่าขัดแย้งกับหลักการในพุทธศาสนา เพราะเมื่อผู้เขียนสำรวจนิยามคำว่า รักษาจิตใจในพระไตรปิฎก พบว่า การรักษาจิตใจ หมายถึง การประคองจิตใจไม่ให้ยินดีในร้าย ลุ่มหลงในอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความโลภความโกรธความหลง ไม่ใช่การปล่อยปละละเลยการรักษาพระวินัย ฉะนั้น การกล่าวอ้างว่า การรักษาจิตเท่ากับการรักษาศีล นอกจากจะขัดแย้งกับหลักการพุทธศาสนาแล้ว ยังไม่สมเหตุผลด้วย เพราะว่า การรักษาจิตกับการรักษาพระวินัยเป็นคนละเรื่องกัน อย่างไรก็ตาม พระวินัยมีรายละเอียดปลีกย่อยมากมาย เป็นไปได้ว่า พระวินัยอาจเป็นเรื่องที่ยุ้งยากสำหรับพระภิกษุบางรูป แต่ทั้งนี้ พระภิกษุก็ไม่ควรจะเหน็ดเหนื่อยท้อใจหันหลังให้กับพระวินัย เราได้เห็นกันมาแล้วในปาฏิโมกขสูตรว่า ศีลเป็นเบื้องต้นแห่งกุศลธรรม การที่ศีลจะเกิดขึ้นแก่พระภิกษุได้นั้น พระภิกษุจะต้องรักษาพระวินัยอย่างเคร่งครัด และยิ่งไปกว่านั้นในคัมภีร์ปรีวาร มีหลักการว่า วินัยเพื่อประโยชน์แก่ความสามารวม ความสามารวมเพื่อประโยชน์แก่ความไม่เดือดร้อน ความไม่เดือดร้อนเพื่อประโยชน์แก่ความปราโมทย์ เป็นต้น หมายความว่า พระวินัยเป็นจุดตั้งต้นของการบรรลุธรรม กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ พระวินัยเป็นเงื่อนไขอย่างหนึ่งที่พระภิกษุจะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดเพื่อบรรลุธรรม จะอย่างไรก็ตาม การรักษาพระวินัยอย่างเคร่งครัด ไม่ได้หมายความว่า พระภิกษุจะต้องไม่ล่วงละเมิดสิกขาบทข้อใดเลย เพราะบางครั้ง พระภิกษุอาจจะพลั้งเผลอล่วงละเมิดสิกขาบทได้ ดังนั้น ปฐมสิกขาสูตรจึงได้เสนอทางออกให้กับพระภิกษุไว้ว่า พระภิกษุที่มีอาบัติ กระทำคืนอาบัติน้อยอย่างถูกต้อง เช่น ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

^{๔๕} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๑-๔๔๒/๓๘๒-๓๘๓.

^{๔๖} มิลินท. (ไทย) ๑/๑/๒๒๓.

ก็ประพจน์ฐานวิธี ต้องลหุกาบัติที่เหลือก็แสดงอาบัติต่อหน้าพระภิกษุด้วยกัน เพียงเท่านั้น พระภิกษุก็สามารถหลุดพ้นจากอาบัติ และอาบัตินั้นย่อมไม่ขวางกั้นต่อการบรรลุลหกรรมหรือการเกิดในสวรรค์

บรรณานุกรม

ปฐมพงษ์ โพธิ์ประสิทธิ์นันท์. “พระวินัยที่พระสงฆ์ไทยละเมิดกันเป็นอาจณ ในขณะนี้”. วารสาร

พุทธศาสตร์ศึกษา. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม): ๒๓๐-๒๔๗.

พระพุทธโฆสเถระ. คัมภีร์วิสุทธิมรรค. แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร).

พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. จีน: ม.ป.พ., ๒๕๖๒.

พระเทพดิลก (ระแบบ จิตฺตาโณ). พระธรรมวินัย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหาบุญส่ง สิริภทฺโท และพระมหาอดิเดช สติวโร. “แนวทางการป้องกันการล่วงละเมิดพระวินัย

ของภิกษุในสังคมไทย”. วารสารพุทธมัตถ์ ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธ-

วิกสิตาราม. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม- ธันวาคม ๒๕๖๓): ๑-๗.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพ-

มหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. มังคลัตถที่ปณี ภาษาไทย ภาค ๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

๒๕๕๔.

_____. สารตมณชฺสา นาม องคตตรฎีกา (หุติโย ภาค). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูณ,

๒๕๓๗.

_____. อรรถกถาภาษาไทย พระวินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา ภาค ๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

_____. อรรถกถาภาษาไทย พระวินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา ภาค ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

_____. อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ภาค ๑. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

_____. อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ภาค ๒. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

_____. สารตทที่ปณี ฎีกา (ตติโย ภาค). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๓๘.

_____. อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก ปปัญจสุทนี ภาค ๒.

พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

- _____. สารคดีปณิฎก (ปจโม ภาโค). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๘.
- _____. คัมภีร์มลินทปัญหาภาษาไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.
- _____. อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สลขันธวรรค. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- _____. กงขาวิตรณอรรถกถา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๙.
- สมเด็จพระวันรัตน์ (แดง สีลวฑฒนมหาเถร). ศิลของพระและสมณวิสัย. ม.ป.ท., ม.ป.พ.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต). วินัย เรื่องใหญ่กว่าที่คิด. พิมพ์ครั้งที่ ๒๘. ม.ป.ท., ม.ป.พ. ๒๕๖๖.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. วินัยมุข เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๔๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- มูลนิธิโพธิ์วันณา. ศิล ๕ เหลือข้อเดียว. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.potiwanna.org/info/article/> [๒๖ กันยายน ๒๕๖๖].